

KNABBELLEN AAN HET DICHTGROEIEN VAN DE DUINEN

Marcel Taal

Steeds meer en vaker worden grote grazers gebruikt bij het beheer van duingebieden. Schapen, paarden en koeien rukken op in het gebied dat bij uitstek het domein van het konijn is geweest. De natuur heeft die hulp nodig om het dichtgroei van de duinen tegen te gaan.

Dit artikel beoogt een overzicht te geven van het begrazingsbeheer zoals het op dit moment wordt uitgevoerd in het Nederlandse duingebied. Het is opgesteld nadat zo veel mogelijk beheerders telefonisch benaderd waren.

Een overzicht van het begrazingsbeheer in de duinen. De letters P, K en S geven aan of dit met resp. paarden, koeien of schapen plaatsvindt.

Heel globaal kan onderscheid worden gemaakt in twee soorten begrazingsbeheer door te kijken naar de historie van het betreffende gebied. Enerzijds zijn er de gebieden waar al langere tijd, soms al eeuwenlang, wordt gegraasd. Hier is het rendabel gebleken vee uit te zetten en heeft de begrazing het landschappelijk karakter gevormd. Om dit karakter te behouden wordt dit begrazingsbeheer voortgezet, ook wanneer het nu bedrijfsmatig niet meer rendabel is. Een kleine variant hierop is het hervatten van de begrazing in een dergelijk gebied na een onderbreking van een groot aantal jaren.

Aan de andere kant wordt er nu steeds meer begraasd in duingebieden waar dit nog nooit eerder is gebeurd. Het gaat om open duinen waar wind, stuivend zand en kleinere grazers (vooral konijnen) er altijd voor gezorgd hebben dat de begroeiing laag bleef. Door verschillende oorzaken groeien deze gebieden tegenwoordig dicht. Naast natuurlijke successie is de aanvoer van stoffen met een bemestende werking (eutrofiëring) een belangrijke oorzaak; hierdoor groeit de vegetatie sneller. Ook spelen zure regen (verandert de bodemsamenstelling), vastlegging door helmaanplant (duinen kunnen niet meer stuiven) en een lage konijnenstand een rol. De mate waarin dit gebeurt, is verschillend van gebied tot gebied. Het resultaat is vaak hetzelfde: de duinen vergrassen, vermossen, verhouten en verliezen hun oorspronkelijk karakter. Het inzetten van grote grazers om de begroeiing laag te houden is één van de middelen om dit tegen te gaan.

De situatie nu

Het is opvallend te zien dat waar er vroeger nogal wat scepsis bestond tegen het inzetten van vooral koeien en paarden de inzichten veranderen. Steeds meer beheerders gaan ertoe over; het is daarom interessant de zaken eens op een rijtje te zetten.

Het overzicht wordt gegeven van Noord- naar Zuid-Nederland. Steeds leest u eerst over de grootte van het begrazingsbeheer en de aard ervan. Resultaten en bijzonderheden volgen daarna.

Terschelling

Naast een al eeuwenoud beheer op de Groede (400 ha met schapen) is er nu voor het tweede jaar een experiment op Landerumer Heide. Hier grazen 22 heideschapen van Staatsbosbeheer op 25 ha. Er zijn plannen om in de nabije toekomst een nieuw groot gebied (250 ha) in begrazing te nemen met schapen.

Vieland

Op een klein gebied (1,5 ha) grazen schapen. Er zijn plannen om in de nabije toekomst 60 ha met koeien te laten begrazen. Dit laat nog even op zich wachten omdat de gemeente geen aanlegvergunning wil geven voor de benodigde rasters.

Texel

Sinds 1982 grazen zo'n 500 tot 600 schapen op bijna 800 ha. Hiervoor heeft men een speciaal (gekruist) schapenras genomen, wat op het oude duinschaap lijkt. Hiernaast is begrazing net gestart op een voormalige vochtige duinvallei, waarbij ook koeien worden ingezet. Na verloop van tijd moet er een veestapel van zo'n 30 koeien zijn die op 180-200 ha grazen.

Zwanenwater

Het Zwanenwater is het voorbeeldgebied bij uitstek. De positieve uitwerking van begrazing hier heeft al veel tegenstanders van gedachten doen veranderen. Er wordt nu al enige tijd begraasd op een terrein van 100 ha met 13 koeien, 2 kalveren en 2 paarden. Daar is sinds kort een stuk van 60 ha met 12 koeien en 1 stier bijgekomen. De veestapel groeit langzaam, maar is nog steeds te klein. Volgend jaar komt wellicht weer een uitbreiding met 110 ha. Hierop komen alleen hengsten. Deze zullen niet bij de andere dieren gezet worden, omdat het duidelijk is geworden dat je geen jonge hengsten en koeien bij elkaar moet zetten. Ruïnen en merries geven geen problemen, maar zijn moeilijk te krijgen.

Noord-Hollands Duinreservaat

Er wordt begraasd op een aantal gebiedjes, die allemaal aan de binnenduintrand liggen. Daarvan is één gebied vrij nieuw: de Bleek (onder Egmond). Hier is men nu een jaar bezig met grazen, wat vooraf gegaan wordt door het maaien op het hoogste bloeipunt. De andere gebieden zijn een voortzetting van vroeger beheer (Koningsbos, Vennewater en hooiland in Vennewater-noord). In de toekomst komt er wellicht begrazing tussen Egmond en

Bakkum langs de binnenduinarand bij. Koeien en paarden worden ook hier gescheiden gehouden om problemen te vermijden. In het NHD heeft men ook eens gekeken of het mogelijk was de begrazing ergens te stoppen. Het gebied bleek snel vol te groeien met duinriet.

Amsterdamse Waterleiding Duinen

Zoals blijkt uit een artikel elders in deze DUIN, vindt ook in de AWD begrazing plaats. Dit gebeurt door zo'n dertig koeien in een zeedorpenland-schap. De resultaten zijn bemoedigend.

Voorne

Sinds kort wordt hier begrazing uitgevoerd op een gebied dat in beheer is bij het Zuid-Hollands Landschap. Op 130 ha grazen 12 IJslandse pony's gedurende het hele jaar op 130 ha. Op 30 ha grazen 5 limousin-koeien. Het is de bedoeling dat dit laatste gebied in de toekomst groter wordt.

Op de rest van Voorne (in beheer bij Natuurmonumenten) staat ook begrazing gepland. Wanneer dit gerealiseerd wordt, is nog niet te zeggen.

Goeree

Op Goeree wordt door twee beheerders begrazingsbeheer uitgevoerd. Ten eerste is er de Waterleiding Maatschappij Zeeland, zij is verantwoordelijk voor de Middelduinen. Hier is een tijdlang begraasd met hoge druk, zo'n 300 tot 500 schapen op 116 ha. Dit experiment is nu rijp voor evaluatie en verslaggeving.

Een ander deel van de duinen van Goeree is in beheer bij Natuurmonumenten (de Kwade Hoek). Op twee gebieden wordt begraasd; het groene strand en een duinvallei bij het Westerhoofd. Op het groene strand is al heel lang sprake van beweiding. Gedurende het zomerseizoen staan er zo'n 50 stuks melkvee op 70 ha. Dit aantal is groter of kleiner al naar gelang het voedselaanbod. In de duinvallei staan, ook 's-winters, zo'n 10 schapen op 8 ha. Omdat de vegetatie heel hard groeit en de schapen pas na het broedseizoen komen, moet er bijgemaaid worden.

Schouwen

Ook hier twee beheerders die begrazing uitvoeren. Staatsbosbeheer is de grootste. Op de Vroongronden grazen schapen en paarden. De gebieden zijn samen tussen de 100 en 200 ha, waarvan een groot deel alleen in de zomer begraasd wordt. Met de veebezetting op de verschillende terreinen wordt gewisseld, al naar gelang het voedselaanbod. Een deel van het vee is eigendom, een ander deel wordt ingehuurd, dan wel ingeschaard tegen vergoeding. In totaal gaat het om zo'n 50 Shetland-pony's en 40 heide-

schapen. Het aantal Shetlanders is inmiddels op een gewenst niveau; er worden er al regelmatig verkocht.

In de Zepeduinen (in beheer bij Natuurmonumenten) lopen sinds 1983 het hele jaar door Shetland-pony's. Het gaat nu om 55 dieren op 300 ha. Hier is in de loop van de tijd een eigen kudde opgebouwd die nog moet groeien tot het streefaantal van 80 a 90 pony's. De Zepeduinen werden in het verleden al eerder begraasd door runderen.

Welk dier eet wat?

Koeien kunnen het slechtst toe met een sober dieet, maar zijn het rustigst. Grote voordelen zijn de lage kosten (rasters en inscharringsrecht) en het feit dat de dieren makkelijker te krijgen zijn. Koeien geven in het algemeen een leuker begrazingsbeeld dan paarden en pony's. Een belangrijk argument voor boeren om koeien in de duinen te laten grazen is niet de produktie die wordt gehaald, maar een goede opfok (gezonder menu) voor pinken.

Pony's (Shetlanders, IJslanders) kunnen met een heel sober dieet toe. Ze eten bijna alles, maar grassen net iets meer. Genoemd werden vooral Pijpestrootje, Zandzegge, Helm en Duinriet. Ze eten ook bladeren van bomen en struiken en lijken vooral geschikt voor houtigere gewassen. In het voorjaar wordt ook boombast gegeten. Schapen eten ook bijna alles, al hangt het wel af van het ras; meestal worden heideschapen gebruikt. Ze worden vooral gebruikt om in open gebieden verhouting en struweelvorming tegen te gaan (met name Wilg, Berk, Vogelkers). Schapen eten volgens sommigen ook duinriet (maar pas in allerlaatste instantie); anderen menen dat ze nog liever doodgaan.

Conclusies

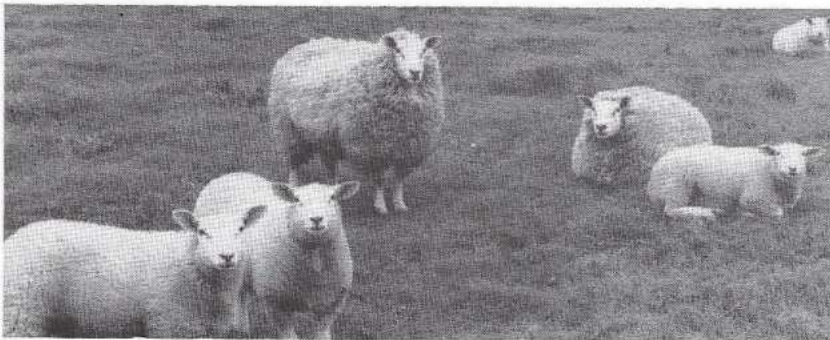
Op veel plaatsen wordt beweid; als je dit geografisch op een rijtje te zetten vallen de volgende dingen op:

Op de waddeneilanden lopen vooral veel schapen rond. Deze zijn vaak al heel lang aanwezig. In Noord-Holland wordt voorzichtig geëxperimenteerd, maar vooral langs de binnenduinarand. Tussen IJmuiden en Hoek van Holland vindt vrijwel geen begrazing plaats, behalve een eerste initiatief bij de AWD. Op de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden zijn er relatief meer paarden, naast de al langer aanwezige schapen.

Er valt een duidelijke verschuiving te constateren van begrazing voor produktie naar natuurbeheer. Beheerders laten dit naar voren komen in de overeenkomsten met de boeren. Enerzijds betekent dit een verschuiving van pachtkontrakten naar vergunningen, anderzijds vraagt dit een hogere financiële bijdrage van de beheerder.

Heel opvallend is dat er bij nieuw begrazingsbeheer vooral melkvee en paarden worden gebruikt. Schapen vallen vaak af, terwijl de begrazingsresultaten toch goed lijken. Een antwoord op de vraag waarom deze vroeger zo vanzelfsprekende dingrazer nu minder populair is geworden, volgt niet uit deze inventarisatie. Waarschijnlijk is dat de kosten de doorslag geven.

Hoopgevend is het vooral dat overal goede resultaten lijken te worden behaald, wat een stimulans moet zijn voor elke beheerder. Wellicht kan met enige spoed een experiment gestart worden op plaatsen waar het duin zijn oorspronkelijk karakter dreigt te verliezen.

Schapen worden veel gebruikt voor het kort houden van de duinvegetatie (foto: Marc Janssen).